

УДК 343.326

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.4.21>**О. В. Сачко**

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЗАСІДАНЬ

Стаття ретельно досліджує міжнародне регулювання питань, пов'язаних з перешкоджанням журналістській діяльності в ході проведення судових засідань. Автори аналізують ключові аспекти цього питання, спираючись на міжнародні конвенції, угоди та норми, що стосуються прав журналістів та доступу до інформації під час судових процесів. Стаття докладно розглядає стандарти та принципи, закріплені в різних міжнародних документах, таких як Конвенція про права людини та інші акти, що регулюють права та обов'язки журналістів під час висвітлення судових подій. Вона також розглядає приклади судових справ, де порушувалися права журналістів, та висвітлює рішення міжнародних судових органів у цьому контексті. Стаття розглядає право громадян та журналістів на доступ до інформації під час судових процесів як важливий аспект свободи слова та права на справедливий судовий розгляд. Вона також розглядає обмеження, які можуть бути застосовані до цього права в інтересах приватності, громадського порядку, національної безпеки чи інших важливих цілей. Автор надає практичні приклади конкретних ситуацій перешкоджання журналістській діяльності під час судових засідань для ілюстрації розглянутих проблем і рішень міжнародних судових органів. Підкреслюється важливість забезпечення балансу між правом на інформацію та правом на приватне життя підсудного. Автор наголошує на важливості ролі журналістів у забезпеченні відкритості та прозорості судових процесів та підкреслюють їхню відповідальність у висвітленні судових подій. Завершуючи, стаття наголошує на важливості міжнародного регулювання для забезпечення свободи слова та доступу до інформації під час проведення судових засідань, а також визначає можливі напрями подальших реформ та розвитку міжнародних норм у цій області.

Ключові слова: свобода слова, журналіст, права людини, свобода преси, перешкоджання ЗМІ, Європейський суд з прав людини.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному суспільстві, де доступ до інформації є однією з ключових складових демократії та правосуддя, роль журналістів у забезпеченні прозорості та справедливості судової системи стає надзвичайно важливою. Вони відіграють роль громадських контролерів, які надають громадськості доступ до інформації про судові процеси, впливаючи на ступінь довіри до правосуддя та державних інституцій. Проте, журналісти, які намагаються виконувати свої професійні обов'язки у висвітленні судових засідань, систематично стикаються з різними перешкодами та обмеженнями. Ці перешкоди включають в себе обмеження доступу до судових приміщень, заборони на фото- та відеозйомку, обмеження публікації інформації про певні судові справи та інші практики, які ускладнюють вико-

нання журналістами їхніх обов'язків та можуть призвести до обмеження права на інформацію громадськості. Ця проблема набуває особливої актуальності в контексті міжнародного права, адже вона стосується не лише прав журналістів, але й фундаментальних принципів справедливого судочинства, прозорості судових процесів та свободи слова. Дослідження цієї проблеми вимагає аналізу міжнародних інструментів, стандартів і практик, спрямованих на регулювання питань перешкоджання журналістській діяльності під час проведення судових засідань, і виявлення шляхів захисту прав журналістів та забезпечення відкритості та справедливості у судовому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань, пов'язаних з міжнародними стандартами прав людини, міжнародним

законодавством та вивченням наявних судових справ, у тому числі у сфері перешкоджання журналістської діяльності, займаються видатні науковці України. Серед визначних науковців, які присвятили свою роботу цьому питанню, можна виокремити імена таких осіб, як В. Лутковська, І. Кушнір, Ж. Лук'яненко, Є. Гладкова, Б. Криклевенко, В. Іванов, М. Мельник, Р. Веприцький, Т. Котюжинська, Л. Опришко, О. Марінічев, М. Недопитанський та інші. Вони здійснюють важливий внесок у розвиток правового поля України у сфері медіа та журналістики, проводять аналіз існуючих викликів та пропонують конкретні шляхи їх вирішення. Також в галузі міжнародного регулювання питань перешкоджання журналістській діяльності під час проведення судових засідань багато іноземних вчених і практиків займаються дослідженням цієї проблеми. Деякі з відомих науковців і юристів, які вивчають цю тему і мають публікації на цей рахунок, включають Gerhard Werle, Malcolm N. Shaw, Elina Steinerte, Gerry Doyle, Chimène Keitner, Lachezar D. Yanev, Gideon Boas, James L. Bischoff, Natalie L. Reid та інші. Однак проведення більш детальних досліджень щодо правового захисту журналістів та свободи преси в контексті міжнародного права, сприяння співпраці між національними та міжнародними організаціями для забезпечення ефективного реагування на випадки порушення свободи преси та прав журналістів під час судових процесів значно допоможе розвинути наукову тематику цієї проблеми.

Мета. Основною метою є аналіз міжнародних інструментів та практик, спрямованих на забезпечення відкритості судових засідань та захист прав журналістів у судовому контексті, і виявлення можливих прогалин у регулюванні цих питань.

Виклад основного матеріалу. Судова журналістика є важливою сферою, оскільки в демократичному суспільстві належне висвітлення судових питань має велике значення для громадського контролю над судовою системою, забезпечення справедливості у законодавстві та захисту прав людини [4, с. 26]. На сьогоднішній день створення ефективної системи взаємодії між судами та ЗМІ стоїть перед нами як актуальне завдання під час судової реформи. Судді та журналісти мають розуміти, що прозорість діяльності судів та довіра до них є ключовими аспектами демократії. Без відкритості та доступності судового процесу неможливо гарантувати справедливість та ефективність правосуддя, що

відображено у сучасних демократичних стандартах судочинства. Громадяни повинні бути на висоті щодо того, хто та як приймає важливі рішення, як ці рішення впливають на суспільство та наскільки ефективно суди захищають їхні права. Забезпечення балансу між правами сторін у судовому процесі та загальними інтересами суспільства є важливим завданням, при цьому необхідно дбати про незалежність судів та захищати інтереси індивідів. Якщо цей баланс порушується, можливі наслідки включають недотримання прав людини, дискредитацію суду, втрату довіри до судової системи, корупцію та зловживання владою.

В Україні можна виділити дві групи обмежень, що впливають на взаємодію між суддями та журналістами у контексті судової журналістики. По-перше, судді не завжди мають чітке розуміння демократичних стандартів співпраці зі ЗМІ та не розуміють належних навичок поведінки у таких ситуаціях. По-друге, журналісти не завжди обізнані із специфічними правилами висвітлення судових питань. Необхідно враховувати, що конфлікт полягає в боротьбі між завданнями журналістів отримувати інформацію та висвітлювати важливі події, і завданнями суддів забезпечити незалежність суду та об'єктивний розгляд справ.

Однак недовіра в Україні останнім часом набуває небажаних форм і масштабів, і це впливає на відносини між суддями та журналістами. По-перше, в українських ЗМІ відсутні достатньо кваліфіковані журналісти, які б мали належні знання та навички для адекватного висвітлення судової тематики та прав людини. Це призводить до непрофесійних репортажів, що можуть подразнювати суддів. По-друге, журналісти не завжди дотримуються встановлених правил поведінки під час перебування в приміщенні суду чи в залі судових засідань. Водночас слід визнати тих працівників ЗМІ, які виявляють некомпетентність або корупційну поведінку суддів, хоча це може викликати роздратування у суддів [3, с. 98]. Найрезонансніші в Україні матеріали ЗМІ стосуються суддів-корупціонерів та їх маєтків. Також в Україні діє електронна система декларацій чиновників, включаючи суддів, що дозволяє журналістам відстежувати різницю між заробітком і статками, що може виявити незаконне збагачення та викликати слідство.

В Україні ми спостерігаємо велику кількість судових позовів, поданих суддями проти ЗМІ з вимогою компенсації за моральну шкоду. Це робить важливим обережне висвітлення

судової тематики не лише з етичних позицій, але й з урахуванням можливих судових ризиків. Вказувати на корупцію суддів як загрозу правам людини потрібно обдуманно, професійно і на підставі фактів.

Однією з причин недовіри між суддями і ЗМІ є те, що вони займають антагоністичні позиції, особливо коли розглядаються справи, пов'язані з захистом честі та гідності, а також втручанням в приватне життя [2, с. 22]. Українські ЗМІ не завжди діють професійно, і це може бути визнаною проблемою. Проте, після програву в судовому процесі, вони часто перекладають вину на суддю, замість того, щоб взяти відповідальність на себе. З іншого боку, судді іноді встають на бік свого колеги у позовах проти ЗМІ. Постійна конфронтація і недовіра між сторонами має шкідливий вплив на суддів, журналістів і громадян, які розраховують на справедливе правосуддя та захист своїх конституційних прав. В Україні вже відчувають на собі наслідки цієї негативної динаміки, і тому спостерігається спроба розуміти спільну відповідальність і налагодити раціональні відносини між судами і ЗМІ, які базуються на демократичних стандартах.

З метою якісного висвітлення діяльності правосуддя у ЗМІ було розроблено низку міжнародних документів, в яких закріплені міжнародні стандарти взаємодії судів і медіа та визначено основні міжнародно-правові акти у сфері захисту прав людини. Наприклад, Мадридські принципи взаємодії засобів масової інформації та суддівської незалежності, підтверджені Резолюцією 1296 (XLIV) Економічної та соціальної Ради ООН (11.02.1994), визначають, що ЗМІ мають право збирати та поширювати інформацію про судочинство, а також висвітлювати судові справи до, після та під час судового розгляду, не порушуючи презумпцію невинуватості. ООН закликає суддів ознайомлюватися з практичними рекомендаціями щодо співпраці з пресою, зокрема відносно правил інтерв'ю, і надавати журналістам інформацію у випадках, коли вона має суспільне значення. Суддям не слід забороняти відповідати на запитання журналістів. Проте судова влада може встановлювати обґрунтовані рекомендації для регулювання обговорення конкретних поточних справ. У цьому контексті особливе значення має кримінальна хроніка та висвітлення кримінальних справ, оскільки держава має монопольне право на застосування сили проти особи (наприклад, у формі позбавлення волі чи конфіскації майна).

Комітет міністрів Ради Європи у своїх рекомендаціях від 10 липня 2003 року «Щодо надання інформації через засоби масової інформації стосовно кримінального судочинства» закликав держави-члени ЄС співпрацювати зі ЗМІ, організувати тренінги для журналістів з правових питань, щоб збільшити їх розуміння процедур і прав, пов'язаних з кримінальним судочинством. Комітет також закликав ЗМІ формулювати етичні норми, пов'язані з висвітленням кримінального судочинства; дотримуватися презумпції невинуватості; поважати гідність і право на приватне життя потерпілих, підозрюваних, обвинувачених і засуджених.

Прецедентами для ЗМІ є також рішення Європейського суду з прав людини, який вже неодноразово розглядав питання висвітлення судових процесів [1, с. 102]. У рішенні у справі «Санді Таймс проти Сполученого Королівства» (1979 р.) було вказано, що «суди представляють форум для вирішення суперечок», і «попереднє обговорення може відбуватися і в інших місцях, таких як спеціальні журнали, широка преса або громадськість». Через ЗМІ громадськість може отримувати інформацію про судові справи та систему судочинства і оцінювати їх належним чином. Проте, відповідно до цього рішення Суду, «ЗМІ не повинні перевищувати межі, встановлені в інтересах належного здійснення правосуддя, хоча вони також мають обов'язок поширювати інформацію та висловлювати думки щодо діяльності судів, так само, як і щодо інших сфер, які становлять суспільний інтерес». Це рішення конкретизує вимоги до належного висвітлення судових процесів і вказує, що якщо інформація про судовий процес поширюється таким чином, що призводить до утворення в громадськості власної думки щодо вини або невинуватості до винесення судового рішення, це може викликати неповагу та недовіру до суду. Тому важливо уникати практики, коли ЗМІ виступають в ролі суду і самостійно вирішують питання про вину сторін у справі. Під такими обставинами можуть виникнути судові позови проти ЗМІ з боку сторін справи та суддів.

У демократичному суспільстві громадськість має бути належним чином інформованою про стан справ у судовій системі. У справі «Де Гаєс та Гійзелєс проти Бельгії» (1997 р.) Суд визнав, що «судді мають бути захищені від деструктивних нападів ЗМІ, які не ґрунтуються на жодних фактичних підставах». Проте, якщо критика судових проблем або окремих суддів ґрунтується на «належних та ретельних журналіст-

ських розслідуваннях, що стають частиною громадського обговорення важливих суспільних проблем», то немає підстав для обмеження свободи ЗМІ. Також важливо відзначити, що судді мають демонструвати обережність і стриманість, що не дозволяє їм реагувати на гостру критику, на відміну від політиків.

Значущим є також відзначення Комітету міністрів Ради Європи у Рекомендаціях № Rec (2003) 19, де розглядаються принципи, якими повинні керуватися працівники ЗМІ при висвітленні судової проблематики.

У демократичному суспільстві важливо мати відкриті суди, які грають ключову роль у забезпеченні справедливості та захисту прав людини. Преса в цьому контексті виконує важливу функцію, і вона є інформаційним каналом для громадськості, що допомагає переконатися, чи дійсно суди виконують свої обов'язки та чи гарантує держава право на справедливий судовий розгляд. Головним критерієм якості журналістики повинно бути дотримання принципу справедливого судового розгляду та захисту особи від неправомірного та несправедливого засудження. Проте іноді можуть виникати випадки, коли інформація у ЗМІ фільтрується або журналісти викривають її в найяскравіших кольорах та деталях, що може призводити до перекручення фактів і створення сенсацій.

Згідно зі статтею 6 Конвенції з прав людини, кожна особа має право на справедливий та публічний розгляд своєї справи незалежним і безпристрасним судом у розумний строк. Судове рішення має бути оголошене публічно, але може бути обмежена доступність преси та громадськості до залу засідань в інтересах моралі, громадського порядку, національної безпеки, захисту неповнолітніх або приватного життя сторін, або коли публічність може зашкодити інтересам правосуддя за особливих обставин. Ця стаття призначена для забезпечення ефективного захисту прав особи, і вона ставить перед собою завдання знайти баланс між правом громадськості на інформацію та правом особи на справедливий судовий розгляд. Основна мета – уникнути ситуацій, коли судовий процес стає предметом загального обговорення до винесення судового рішення, оскільки це може негативно вплинути на особу та підірвати авторитет суду.

Дотримання журналістами гарантій права на справедливий судовий розгляд також включає в себе обов'язок утримуватися від переконування суспільства в єдино правильній позиції. В разі відсутності достатньої інформації або її неправильної інтерпретації ЗМІ можуть

сприяти вигляду, ніби існує тільки одна точка зору. Щоб уникнути маніпуляцій і впливу на громадську думку, необхідно постачати об'єктивну та зважену інформацію. ЗМІ не повинні виступати як судова установа і не мають права вирішувати судові питання або проголошувати вироки на своїх сторінках чи в ефірі. Принцип презумпції невинуватості є чітким і визначає, що особу вважають невинуватою у вчиненні злочину, поки це не буде доведено в законному порядку та встановлено судовим рішенням, що набрало законної сили. Згідно з Рекомендацією Комітету міністрів Ради Європи, інформація про судові процеси має поширюватися таким чином, щоб не порушувати презумпцію невинуватості для підозрюваних, обвинувачених або підсудних. Остаточне рішення про вину особи може бути ухвалено тільки судом, і підтвердженням вини є обвинувальний вирок. Журналісти можуть робити висновок, що підсудний може бути винним на підставі представлених доказів у справі, але важливо зберігати різницю між такими висловлюваннями та заявами про фактичну вину особи.

У даному контексті важливе питання взаємодії між правом на справедливий судовий розгляд та правом на приватне життя в контексті висвітлення судових справ у ЗМІ. Коли справа передається на розгляд суду, вона стає публічною і втрачає свій атрибут приватності, тим самим стаючи предметом публічного інтересу. Право на справедливий судовий розгляд також включає право на повагу до приватного життя, проте важливо визначити межі сфери приватності та умови, при яких особа може втратити це право. Чітке визначення того, що належить до сфери приватного життя, де завершується приватність та починається публічність, є завданням складним і залежить від конкретних обставин кожного випадку. ЗМІ повинні уникати конфлікту між правом на свободу висловлювання та правом на приватність підсудного [5, с. 54]. Навіть під час судового процесу підсудний не втрачає право на повагу до свого приватного життя, і розголошення інформації про нього пов'язане з кримінальним переслідуванням може завдати значної шкоди, тому механізми захисту мають бути добре обґрунтованими та відповідати законним стандартам. Утруднене втручання у приватне життя повинно справедливо виправдовуватися винятковими обставинами, і журналісти повинні дотримуватися норм професійної етики, роблячи висновки про вину підсудного з обережністю та урахуванням цих принципів.

У кейсі, справа *Cox Broadcasting Corp. v. Kohn* (1975), порушується етичне питання стосовно обговорюваного репортером телеканалу вчинку оприлюднення імені зґвалтованої дівчини, яке він дізнався з судових матеріалів та включив у свій телевізійний звіт. За висновком Верховного Суду США, перша та чотирнадцята поправки Конституції США передбачають захист преси від відповідальності за поширення інформації, яка містилась в офіційних судових протоколах та надавалася для відома громадськості. В справі, де важливо забезпечити захист приватних інтересів особи, влада має використовувати засоби для обмеження публічного доступу до інформації, що стосується особистого життя цієї особи. Щодо етичних аспектів цього випадку, репортер безумовно діяв неетично, оскільки оприлюднив особисту інформацію без належного врахування приватних інтересів і права на приватне життя зґвалтованої дівчини. Незважаючи на юридичні аргументи щодо свободи преси, цей вчинок не відповідає високим стандартам журналістської етики та розумінню приватності та гідності особи. ЗМІ мають відповідальність робити інформаційний вибір з обов'язковим урахуванням етичних норм та заслуговувати на довіру громадськості шляхом збереження високих стандартів професійної етики [6, с. 108].

Правильним буде вказати, що журналістам, які займаються висвітленням судових процесів і створенням судових репортажів, доречно було б усвідомлювати велику відповідальність за можливі наслідки своєї роботи, особливо для конкретних осіб. Право на справедливий судовий розгляд – це важливий аспект прав людини, і його дотримання вимагає уважного та обачливого підходу до роботи журналістів. У процесі висвітлення судових процесів, журналісти повинні бути уважними до балансу між суспільною необхідністю у доступі до інформації і збереженням права на справедливий суд для обвинувачених осіб. Вони повинні ставити перед собою питання про об'єктивність та неупередженість висвітлення справи, а також те, як може вплинути їхня робота на вимоги справедливого судочинства. Також важливо враховувати суспільну цінність та необхідність інформації для громадськості, і вирішувати, чи справді є інтерес до висвітлення даної справи належним чином обґрунтованим та об'єктивним способом. Такий підхід допоможе журналістам уникнути негативних наслідків для осіб, залучених до судового процесу, і сприятиме дотриманню важливих етичних та правових стандартів у журналістиці.

Висновки. Отже, у результаті аналізу питань, пов'язаних із міжнародним регулюванням перешкоджання журналістській діяльності під час проведення судових засідань, можна стверджувати, що свобода преси та доступ до інформації є важливими складовими демократичного суспільства і необхідними для забезпечення права на справедливий судовий розгляд. Принцип презумпції невинуватості має важливе значення у судових процесах, і журналісти повинні дотримуватися цього принципу при висвітленні судових справ. Міжнародні стандарти та конвенції, такі як Конвенція про права людини та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, гарантують право на свободу слова та інформаційну свободу. Захист журналістів під час судових засідань включає в себе заходи для забезпечення їх безпеки та можливості вільно висвітлювати судові процеси. Дотримання етичних стандартів та відповідальна журналістика є важливими аспектами при розгляді судових справ, особливо у випадках, коли це може вплинути на протікання судового процесу. Загальною метою міжнародного регулювання є забезпечення балансу між свободою преси та правом на справедливий судовий розгляд. Саме цей баланс дозволяє забезпечити інформаційну свободу та забезпечити права осіб на справедливий суд. При цьому, важливо пам'ятати, що журналісти мають велику відповідальність за те, як вони висвітлюють судові процеси та як це може вплинути на всіх учасників цих процесів.

Список використаної літератури:

1. Бель Б. Посібник з журналістських розслідувань. Теорія та практика / Б. Бель, О. Бурмагін, Т. Патора та ін. Київ, 2013. 190 с.
2. Крос К. Політична комунікація і висвітлення новин у демократичних суспільствах: перспективи конкуренції / К. Крос, Р. Гакет ; пер. з англ. Р. Ткачук. Київ : Основи, 2000. 142 с.
3. Логунова М. М. Комунікації судової влади : науково-практичний посібник / М. М. Логунова, М. Г. Лашкіна, П. О. Гвоздик та ін. Київ: АДЕФ-Україна, 2012. 274 с.
4. Мас-медіа на перехідному етапі: система мас-медіа, політична комунікація, аспекти журналістики, методи дослідження / за ред. Р. Блюма, М. Герольд, В. Іванова, В. Різуна. Київ, 2001. 302 с.
5. Практичний посібник для представників комунікаційних структур в органах влади / З. Казанжи ; Інститут масової інформації. Київ, 2016. 112 с.
6. Свобода інформації в Україні та світі. Теорія та практика / упоряд. О. М. Павліченко, Р. І. Стадник ; ГО «Харківська правозахисна група». Харків : ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 216 с.

Sachko O. V. International regulation of obstruction of journalistic activity during court hearings

The article thoroughly examines the international regulation of issues related to obstruction of journalistic activity during court proceedings. The authors analyze the key aspects of this issue, relying on international conventions, agreements and norms relating to the rights of journalists and access to information during trials. The article examines in detail the standards and principles enshrined in various international documents, such as the Human Rights Convention and other acts regulating the rights and obligations of journalists when covering court proceedings. It also examines examples of court cases where the rights of journalists have been violated and highlights the decisions of international judicial bodies in this context. The article examines the right of citizens and journalists to access information during court proceedings as an important aspect of freedom of expression and the right to a fair trial. It also examines the limitations that may be imposed on this right in the interests of privacy, public order, national security or other important purposes. The author provides practical examples of specific situations of obstruction of journalistic activities during court proceedings to illustrate the problems and decisions of international judicial bodies. The importance of striking a balance between the right to information and the right to privacy of the defendant is emphasized. The author emphasizes the importance of the role of journalists in ensuring openness and transparency of judicial proceedings and emphasizes their responsibility in covering judicial events. In conclusion, the article emphasizes the importance of international regulation to ensure freedom of speech and access to information during court proceedings, and identifies possible areas for further reforms and development of international norms in this area.

Key words: *freedom of speech, journalist, human rights, freedom of the press, obstruction of the media, European Court of Human Rights.*